

לתת זה לקבל לתרום בחיים!

חתימה על "כרטיס אָדי" מבטיחה לכל אדם שאם ימות חלילה ויהיה אפשר לתרום את איבריו תהיה משפחתו מודעת לרצונו לעזור לאחרים בדרך זו. אולם חשוב לדעת שאפשר לתרום איברים לא רק לאחר המוות, אלא גם בעודנו בין החיים. ביחידה זו נלמד על סוגים של תרומת איברים שאדם יכול לתרום בעודו בחיים, תרומות שלאחריהן יכול התורם להמשיך לחיות חיים רגילים לחלוטין. במהלך היחידה נפגוש שני סיפורים אמיתיים של אנשים שתרמו כליות לאנשים שלא הכירו כלל בלי לקבל כל תמורה! בין השאר, נעסוק ביחידה זו בבעיות מוסריות והלכתיות שסוגיה זו מעוררת.

חומר רקע

- איברים ורקמות שאפשר להשתיל מתורם חי הם: דם (ומרכיביו), מוח-עצם, כליה, אונת כבד ואונת ריאה. יתר האיברים הם ברי השתלה רק מאדם מת. בהתייחסות המשפטית וההלכתית לתרומה מאדם חי נוהגים להבחין בין שני סוגי איברים:
- **איברים שגזעם מחליף** – איברים ורקמות שהגוף מחדש ולכן לתורמים אותם לא נגרם כל נזק קבוע, כמו דם ומוח-עצם. בהקשר זה כדאי להזכיר את גם את האפשרות של אדם חי לתרום אונת כבד. לאחר תרומה זו מתחדש הכבד של התורם, אם כי לא באופן מלא.
 - **איברים שאין גזעם מחליף** – איברים שאינם מתחדשים ולכן לתורם אותם נגרם נזק קבוע כלשהו. כשמדברים על איברים ש"אין גזעם מחליף" מתכוונים, בדרך כלל, לכליות ולאונת ריאה.

דרגת הסיכון הנשקפת לתורם חי תלויה כמובן בסוג התרומה. באופן כללי אפשר לומר שהסיכון נמוך מאוד – הן לסיבוכים מידיים (1%-10% לאחר תרומת כליה) והן לסיבוכים מאוחרים. מבחינת מקבלי התרומה (המושתלים), ההצלחה בהשתלות מן החי בכלל, ובהשתלות כליה מן החי בפרט היא רבה. מחקרים מוכיחים שהצלחתן של השתלות כליה מן החי גדולה במקצת מהצלחתן של השתלות דומות מתורם מת.

התורם החי יכול להיות –

- א) קרוב משפחה שיש לו קרבה גנטית למקבל התרומה (הורה, אח, צאצא).
- ב) קרוב משפחה שאין לו קרבה גנטית למקבל התרומה (למשל, בן-זוג).

ג) אדם הקרוב רגשית למקבל התרומה (חבר קרוב).
 ד) זר שאינו קרוב ותרומתו היא תרומה אלטרואיסטית (=ממניעים של אהבת אדם ורצון לעזור וללא תמורה).

ה) זר התורם בעבור תמורה – כספית או אחרת.

תרומת איברים של אדם חי עשויה להעלות שאלות מוסריות והלכתיות שונות, הן אשר לתהליך התרומה והן אשר לזהות התורם. למשל, האם מותר לאדם להעמיד עצמו בסכנה למען אדם אחר? האם אדם הרוצה לתרום יכול להחליט על כך בעצמו או שהוא צריך להתחשב גם בעמדת קרוביו? מי מוסמך להחליט על תרומתו של קטין (בן פחות מ-18)?
 (דיון רחב בקבלת תמורה בעבור תרומת איברים יתקיים ביחידה 5).
 סוגיות סבוכות מסוג זה נדונו גם במערכת ההלכתית. פוסקי ההלכה נתנו דעתם להתנגשות הערכים הנוצרת לעתים במצבים אלה, כגון בהתנגשות בין השאיפה להציל חיי אדם לבין חובתו של אדם לשמור על גופו ולהימנע מסיכונים מיותרים. סוגיות אלה נדונו כמובן גם בבתי משפט בארץ ובעולם.

מטרות היחידה

- להציג את האפשרות לתרום איברים מגופנו לאנשים אחרים גם בעודנו בחיים.
- לעמוד על השאלות וההתלבטויות העולות במצבים של תרומת איברים מאדם חי.

האמצעים הדרושים

- גיליון מס' 4 – "לתת זה לקבל"
- מכשירי כתיבה ודפים

מכנה היחידה

- חלק א: פעילות בקבוצות – היכרות עם תרומת דם ותרומת כליה, כתיבת משפטים לחידון
- חלק ב: פעילות במליאה – חידון ודיון
- חלק ג: פעילות במליאה – קריאת כתבות על תרומות אלטרואיסטיות
- חלק ד: פעילות אישית או בקבוצות קטנות – קריאה במקורות משפטיים והלכתיים בנושא תרומה מקטינים
- סיכום: פעילות יצירה – הכנת מסע פרסום להעלאת מודעות הציבור לצורך בתרומת איברים

מהלך היחידה

חלק א: פעילות בקבוצות - היכרות עם תרומת דם ותרומת כליה, כתיבת משפטים לחידון

הציגו לפני התלמידים את נושא היחידה – תרומה מהחי, הציגו את שני סוגי התרומה השונים, ותנו דוגמה לכל אחד מהסוגים.

הסבירו שהעמוד הראשון בגיליון מציג שתי דוגמאות לתרומה של איברים שגזעם מחליף: תרומת מוח-עצם ותרומת דם. המידע על כל אחת מהתרומות מחולק לסעיפים שונים. עברו על הכותרות בקצרה.

העמוד השני בגיליון מציג דוגמה לתרומה של איברים שאין גזעם מחליף – תרומת כליות. גם מידע זה מחולק על פי אותם סעיפים.

במהלך פתיחה זו כדאי להזכיר שתי תרומות נוספות של איברים, תרומות שהתלמידים נחשפו אליהם ביחידה 3: **תרומת אונת כבד ותרומת אונת ריאה** (ראו גיליון מס' 3, עמוד 1 למטה – "השתלת אונת ריאה מתורם חי", וכן עמוד 2 – "השתלת אונת כבד מתורם חי").

בשלב זה חלקו את הכיתה לקבוצות קטנות (עד חמישה משתתפים בכל אחת). בקשו ממחצית מהקבוצות לקרוא תחילה את המידע על סוג התרומה הראשון (עמוד 1) ומן המחצית השנייה לקרוא את המידע על סוג התרומה השני (עמוד 2).

לאחר הקריאה בקשו מכל קבוצה לחבר 4-6 משפטים "נכונים" ו"לא נכונים" על בסיס המידע שקראו. למשפטים "הלא נכונים" יש לצרף את העובדות הנכונות.

חלק ב: פעילות במליאה - חידון ודיון

ערכו חידון בעזרת המשפטים שכתבו התלמידים. כל קבוצה תקרא בתורה אחד מהמשפטים שכתבה וחברי הקבוצות האחרות יתבקשו לומר האם המשפט נכון או לא נכון. תלמיד שיטען שהמשפט שנקרא אינו נכון יתבקש להציג גם את המידע הנכון, ללא התיקון הוא יזכה רק במחצית הנקודות.

לאחר החידון כדאי לדון בשאלות האלה:

- האם אתם מכירים אנשים שתרמו איברים בחיים?
- האם הייתם אתם מוכנים לתרום תרומה כזאת? איזו ומדוע?
- כיצד הייתם מגיבים אילו אחד מבני משפחתכם היה מביע את רצונו לתרום?

חלק ג: פעילות במליאה – קריאת כתבות על תרומות אלטרואיסטיות

קראו בקול עם התלמידים את שתי הכתבות המופיעות בעמוד 3: "מתנה מהחיים" ו"בוֹחַן כליות". הכתבות מביאות את סיפוריהם של שני תורמים שתרמו אחת מכליותיהם לחולים שאינם מבני משפחתם בלא קבלת תמורה! המניע שהניע את שניהם היה מניע אלטרואיסטי טהור – לעזור לאדם אחר ללא כל כוונה לקבל כסף או תמורה חומרית אחרת.

אפשר גם להפנות את התלמידים לקריאה אישית ולאחריה לקרוא רק חלק מן הכתבות ביחד. בעקבות סיפורים אלה ניתן לדון בשאלות כגון אלה:

- מה דעתכם על תרומות אלה?
 - מה יחסכם למתנגדים לתרומה?
 - כיצד הייתם מגיבים אילו בן משפחה שלכם היה מעוניין לתרום כליה לאדם זר?
- מעניין להשוות בין שני הסיפורים – סיפורו של אריק סווים וסיפורה של סגי חרמון – ולשאול:
- האם העובדה שאדם הוא בעל משפחה, כלומר אחראי גם לשלומם ורווחתם של אנשים נוספים, צריכה להשפיע על החלטתו אם לתרום כליה?
 - האם לדעתכם יש הבדל בין תרומה לאדם ידוע (כמו במקרה של אריק שתרם במיוחד למושיקו) לבין תרומה "פתוחה" – לכל מי שיימצא מתאים (כמו במקרה של סגי)?

לסיום חלק זה שאלו את התלמידים מהי לדעתם דעת ההלכה היהודית בנושא. לאחר שהתלמידים יביעו את דעתם אפשר לקרוא יחד את מדור **ממדף ההלכה** (בעמוד 3) שם מוצג פסק הלכה של הרב יצחק זילברשטיין הדן במקרה של התנגדות ההורים לרצון בנם לתרום כליה. בדיון ההלכתי מודגשת חשיבותה של המצווה לתרום איברים, עד כדי כך שעל פי פסק הלכה זה היא קודמת למצוות כיבוד הורים! (אף שמצוות כיבוד הורים מופיעה בעשרת הדיברות ונחשבת למצוות יסוד במסורת היהודית).

במהלך הדיונים בחלק זה חשוב לתת לגיטימציה גם לעמדה המתנגדת לתרומה מתורם חי – עמדה הרואה בויתור על איבר בעבור אדם אחר "שיגעון" או פשוט סיכון גדול מדי. עם זאת, חשוב להדגיש שברוב המקרים תרומה כזאת עשויה להציל את חיי המושתל הפוטנציאלי ושהפגיעה בתורם היא מזערית.

חלק ד: פעילות במליאה - קריאה במקורות משפטיים והלכתיים בנושא תרומה חקטינים

בשלב זה כדאי לקרוא את תיאור המקרה המובא בכתבה "תנו לי לתרום!" (עמוד 4 למעלה). שימו לב שהמקרה המתואר כאן אינו אמתי (ראו הערה ליד הכותרת). הכתבה מבוססת על מרכיבים מכמה וכמה מקרים שאירעו בארץ והגיעו להכרעה בבתי המשפט.

כדאי לקרוא את המקרה על פי השלבים המוצעים להלן:

א) בשלב הראשון קראו בקול את שתי הפסקאות הראשונות בלבד ודונו במושג "הסכמה מדעת". אפשר לבקש מהתלמידים לא לקרוא עדיין את ההגדרה (המצורפת מימין), לנסות להגדיר את המושג בעצמם, ורק אחר כך לקרוא את ההגדרה.

ב) המשיכו לקרוא את הכתבה עד סופה.

ג) לסיום העיסוק במקרה זה הזמינו את המשתתפים לדון בשאלה המופיעה בסוף הכתבה: "השיקול המכריע במקרה זה יהיה טובתה של האחות הצעירה והבריאה" – על פי שיקול זה, כיצד לדעתכם על בית המשפט לפסוק?

כדי לדון בפן נוסף של נושא זה כדאי לקרוא עם התלמידים את המדור ממדף ההלכה (בעמוד 4 מימין למטה), העוסק גם הוא בשאלת ההסכמה מדעת. אפשר לעסוק גם בנקודות לדיון המופיעות לצדו.

אפשר להזמין את התלמידים לבצע את משימות הכתיבה המופיעות בסוף הכתבה תנו לי לתרום! תחת הכותרת הצעה לפעילות.

חלק ה: פעילות יצירה - הכנת מסע פרסום להעלאת המודעות הציבור לצורך בתרומת איברים

שלב ראשון

בקשו מהמשתתפים לחשוב כיצד אפשר לעורר את מודעות הציבור לצורך בתרומת איברים. אפשר לחשוב על רעיונות כגון:

- מסעות פרסום בערוצי תקשורת מוכרים (טלוויזיה, רדיו, עיתונים, רשת האינטרנט וכו')
- חוגי בית
- מסעות הסברה במקומות ציבוריים ובמוסדות (מקומות עבודה, קניונים, אוניברסיטאות וכדומה)

שימו לב, בשלב זה ברצוננו להגביל את הדיון לתרומות אלטרואיסטיות בלבד. לכן אם עולות הצעות המכילות מרכיבים של תגמול התורמים בדרך כלשהי, רצוי לדחות את הדיון בהן ליחידה 5 העוסקת בנושא זה.

בסוף הפעילות אפשר לספר לתלמידים על מיזם שיזמו שתי תלמידות תיכון להציב דוכני החתמה על "כרטיסי אדי" בקלפיות ההצבעה לכנסת בבחירות 2006. המיזם פורסם באמצעות סרטון ששודר בערוץ 2 ובאמצעות האינטרנט:

רצינו לשתף אתכם במיזם חברתי אדיר שאותו אנו מנהלות:
אנו נטלי קטייב ועדי רם תלמידות כיתה י"א פעילות בעמותת "קו הזינוק" לפיתוח מנהיגות, מנהלות מיזם חברתי שמטרתו החתמה המונית על "כרטיסי אדי" והעלאת המודעות לנושא. מיזם שלא רק יציל חיים, אלא גם יצמצם את התופעה המזעזעת של סחר באיברים.
זוהי הפעם הראשונה בתולדות המדינה שבני נוער מנהלים פרויקט בסדר גודל ארצי, שצה"ל מגדירו כבעל חשיבות לאומית ונרתם לנושא, ולמעלה מאלף בני נוער מתנדבים בו.
המודעות לנושא בארץ קטסטרופלית, ומספר החתומים הוא מהנמוכים בעולם המערבי. בואו אחת ולתמיד נשבור את האדישות סביב הנושא ונחיה את קוד הערבות ההדדית כדי שנעניק תקווה זה לזה.
אנו פונות אליכם בבקשה אישית לא רק לשאת "כרטיסי אדי" אלא גם להעביר דואר זה לכמה שיותר אנשים ולהפוך שותפים להצלת חיים רבים.
שכן בבוא היום, כל אחד מאתנו עלול להזדקק לתרומת איברים, ולצערנו, הסיכויים למצוא תרומה שכזאת בארץ קלושים עד כאב, עד מוות.
בהערכה רבה ובאמונה שלמה בצדקת הדרך,
נטלי קטייב ועדי רם

בעקבות פעילות זו חתמו על "כרטיסי אדי" יותר מ-10,000 איש!
 חשוב שלא להזכיר יוזמה זו בתחילת הפעילות, כדי לא "לסגור" את כיווני המחשבה של התלמידים, ולאפשר להם לחשוב על רעיונות יצירתיים שונים. אולם רצוי, כמובן, לספר על היוזמה בסוף הפעילות משום שהיא מדגימה עד כמה כל אחד מאתנו יכול להשפיע אם רק נחשוב על דרך נכונה לעשות זאת!

שלב שני

הזמינו את המשתתפים להכין כרזות, מדבקות, או תשדירי רדיו קצרים שמטרתם לעודד את הציבור לתרום דם, כליה או איברים אחרים שאפשר לתרום בחיים. חשוב להסביר שהגברת מודעות הציבור לנושא מעלה את הנכונות לתרום איברים.

כדאי להדגיש בפני התלמידים שאנו עוסקים בנושא רציני, ולכן חשוב שיכינו עבודות רציניות ולא מבודחות (למשל לא לנסח סמאות כגון "בואו בהמוניכם לתרום מוח-עצם!")

פעילות מוצלחת!